

MAKTABDA OG‘IR HAYOTIY VAZIYATLARGA TUSHIB QOLGAN OILALAR VA ULARNING FARZANDLARINI PSIXOLOGIK QO‘LLAB- QUVVATLASHDA MAKTAB PSIXOLOGINING O‘RNI

Sobirova Shoirar Arifjonovna

Andijon viloyati Buloqboshi tumani

5-umumta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan oilalar va ularning farzandlarini psixologik qo‘llab-quvvatlashda maktab psixologining o‘rni hamda faoliyatining nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilingan. Oilaviy inqirozlar, ijtimoiy-iqtisodiy muammolar, zo‘ravonlik, ajralish, migratsiya va boshqa salbiy omillarning bola ruhiy rivojlanishiga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, maktab psixologi tomonidan amalga oshiriladigan diagnostika, psixoprofilaktika, psixokorreksiya va maslahat ishlari hamda oila, maktab va mahalla hamkorligining ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: maktab psixologi, og‘ir hayotiy vaziyat, oilaviy muammo, psixologik qo‘llab-quvvatlash, psixologik maslahat, psixoprofilaktika, psixokorreksiya, ruhiy salomatlik, ijtimoiy moslashuv, oila va maktab hamkorligi

KIRISH

Og‘ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan oilalar bilan ishlash ta’lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biridir. Ota-onalarning ishsizligi, moddiy qiyinchiliklar, oilaviy nizolar, ajralish, migratsiya, surunkali kasallik, yaqin insonni yo‘qotish yoki zo‘ravonlik kabi omillar bolaning ruhiy holati va ta’limdagi muvaffaqiyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Bunday sharoitda maktab psixologi bolaning psixologik xavfsizligini ta’minlash va uning shaxsiy rivojlanishini qo‘llab-quvvatlashda muhim o‘rin egallaydi. Psixologning asosiy vazifalaridan biri – xavf guruhiga kiruvchi o‘quvchilarni erta aniqlashdir. Kuzatuv, suhbat, psixologik diagnostika va pedagoglar bilan hamkorlik orqali bolaning emotsional

holati, xulq-atvori va ijtimoiy moslashuvi o'rganiladi. Olingan ma'lumotlar asosida individual psixologik yordam rejasi ishlab chiqiladi.

Maktab psixologi og'ir hayotiy vaziyatga duch kelgan oilalar hamda ularning farzandlarini psixologik jihatdan qo'llab-quvvatlashda muhim o'rin egallaydi. Uning asosiy vazifasi o'quvchilarda yuzaga kelgan ruhiy-emotsional muammolarni erta aniqlash, ularning psixologik barqarorligini mustahkamlash va oila bilan ta'lim muassasasi o'rtasida samarali hamkorlikni yo'lga qo'yishdan iborat.

1. Muammoni aniqlash va psixologik baholash.

Psixolog o'quvchilarning xulq-atvori, hissiy holati va o'qishdagi faolligini muntazam kuzatib boradi. O'zini chetga olish, tajovuzkorlik, xavotirning ortishi yoki o'zlashtirishning pasayishi kabi belgilar aniqlanganda, psixodiagnostik usullar yordamida bolaning ruhiy holati hamda oilaviy muhit xususiyatlari baholanadi. Bu esa muammoni dastlabki bosqichda aniqlash imkonini beradi.

2. Psixologik xavfsiz muhitni ta'minlash.

Bola o'z fikr va his-tuyg'ularini erkin ifoda eta olishi uchun ishonchli va qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratiladi. Individual maslahatlar, suhbatlar hamda art-terapiya, ertak terapiyasi, qum terapiyasi kabi psixokorreksion usullar orqali bolaning ichki zo'riqishi kamaytirilib, emotsional holatini barqarorlashtirishga yordam beriladi.

3. Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Maktab psixologi ota-onalarga farzandning psixologik ehtiyojlarini to'g'ri anglash, oilada sog'lom muloqotni yo'lga qo'yish va stressli vaziyatlarni samarali boshqarish yuzasidan tavsiyalar beradi. Zarurat tug'ilganda oiladagi nizolarni yumshatish va o'zaro tushunishni mustahkamlashga ko'maklashadi.

4. Sinf jamoasi bilan profilaktik ishlarni tashkil etish.

Og'ir hayotiy vaziyatni boshdan kechirayotgan bolaning sinf jamoasiga muvaffaqiyatli moslashuvi uchun psixolog sinfdoshlar orasida o'zaro hurmat va qo'llab-quvvatlash muhitini shakllantirishga e'tibor qaratadi. Shu maqsadda empatiya, bag'rikenglik va hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan treninglar hamda guruh mashg'ulotlari o'tkaziladi.

5. Turli mutaxassislar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish.

Muammo psixolog vakolatidan tashqariga chiqqan hollarda o'quvchi va uning oilasi tegishli ijtimoiy xizmatlar, sog'liqni saqlash yoki huquqni muhofaza qiluvchi tashkilotlarga yo'naltiriladi. Shuningdek, sinf rahbari, maktab ma'muriyati va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlikda bolani har tomonlama qo'llab-quvvatlash bo'yicha zarur chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

Maktab psixologining tizimli va kompleks faoliyati og'ir hayotiy vaziyatga tushgan oilalar hamda ularning farzandlarining ruhiy salomatligini saqlash, ijtimoiy moslashuvini yaxshilash va ta'lim jarayonida muvaffaqiyatga erishishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Og'ir hayotiy vaziyatdagi bolalarda ko'pincha xavotir, qo'rquv, o'ziga ishonchsizlik, depressiv kayfiyat, tajovuzkorlik yoki o'qishga qiziqishning pasayishi kuzatiladi. Shu sababli psixolog individual maslahatlar, rivojlantiruvchi va korreksion mashg'ulotlar, art-terapiya, o'yin terapiyasi hamda emotsional qo'llab-quvvatlash usullaridan foydalanadi. Bu bolalarda ichki resurslarni faollashtirish va stressga chidamlilikni rivojlantirishga yordam beradi.

Maktab psixologi ota-onalar bilan ishlashga ham alohida e'tibor qaratadi. Psixologik maslahatlar orqali ota-onalarga bolani qo'llab-quvvatlash, nizolarni konstruktiv hal qilish, ijobiy muloqot va samarali tarbiya usullari bo'yicha tavsiyalar beriladi. Zarurat tug'ilganda boshqa mutaxassislar va tegishli ijtimoiy xizmatlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yiladi. Pedagoglar bilan hamkorlik ham muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar bolaning oilaviy vaziyatini inobatga olgan holda individual yondashuvni qo'llashi, uning imkoniyatlarini qo'llab-quvvatlashi va psixologik jihatdan xavfsiz ta'lim muhitini yaratishi lozim. Bu bolaning maktabga moslashuvi va o'quv motivatsiyasini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Profilaktik ishlar doirasida maktabda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish, ota-onalar uchun ma'rifiy seminarlar, o'quvchilar uchun stressni boshqarish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etilishi tavsiya etiladi. Bunday kompleks yondashuv oiladagi qiyinchiliklarning bola rivojlanishiga salbiy ta'sirini kamaytirishga yordam beradi. Og'ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan bolalar bilan ishlash

alohida e'tibor va nozik yondashuvni talab etadi. Bunday vaziyatlarga oilaviy muammolar, yaqin insonni yo'qotish, ijtimoiy qiyinchiliklar, zo'ravonlik yoki keskin o'zgarishlar kiradi. Ushbu holatlar bolaning ruhiyatiga kuchli ta'sir ko'rsatib, uning xulq-atvori va emotsional holatida o'zgarishlar yuzaga keltiradi.

Og'ir hayotiy vaziyatga tushib qolgan bolalar jamiyatning alohida e'tibor va himoyaga muhtoj qatlamlaridan biri hisoblanadi. Bunday vaziyatlar bolaning jismoniy, ruhiy, emotsional, ijtimoiy va intellektual rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning normal hayot kechirishi hamda jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishiga to'sqinlik qiladi. Og'ir hayotiy vaziyat deganda bolaning o'z kuchi bilan yenga olmaydigan, kuchli ruhiy zo'riqish, stress va xavotirni keltirib chiqaradigan, odatiy hayot faoliyatini izdan chiqaruvchi holatlar tushuniladi. Bunday vaziyatlar shaxsning muhim ehtiyojlarini qondirishiga, maqsadlariga erishishiga va sog'lom rivojlanishiga jiddiy to'sqinlik qiladi. Shu sababli bunday bolalarga nafaqat moddiy, balki psixologik, pedagogik va ijtimoiy yordam ko'rsatish muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik nuqtai nazardan og'ir hayotiy vaziyat bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytiradi, xavotir, qo'rquv, tushkunlik, tajovuzkorlik yoki ijtimoiy chekinish kabi salbiy holatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Ayniqsa, kichik maktab yoshidagi bolalar emotsional jihatdan sezgir bo'lganligi sababli ular bunday vaziyatlarni mustaqil yenga olmaydi. Shu bois maktab, oila va jamiyatning hamkorligi asosida bolani qo'llab-quvvatlash, unda ijobiy fikrlashni shakllantirish, ichki imkoniyatlarini rivojlantirish va ijtimoiy moslashuviga yordam berish zarur. Bolaning erishgan kichik yutuqlarini e'tirof etish, uni rag'batlantirish va muvaffaqiyat hissini shakllantirish uning ruhiy barqarorligini tiklashda muhim omil hisoblanadi.

Og'ir hayotiy vaziyatga tushgan bolalar toifasi juda keng. Ular qatoriga qurolli mojarolar, tabiiy ofatlar, ekologik yoki texnogen falokatlardan jabr ko'rgan oilalar farzandlari, qochqin va majburiy ko'chirilgan oilalar bolalari, hayot uchun xavfli sharoitlarda yashayotgan bolalar, yetimlar hamda ota-ona qaramog'idan mahrum bo'lgan bolalar kiradi. Shuningdek, ota-onasi uzoq muddat chet elda ishlayotgan, qamoqda bo'lgan yoki ota-onalik majburiyatlarini vaqtincha bajara olmaydigan oilalar farzandlari,

nazoratsiz va qarovsiz qolgan bolalar, ijtimoiy xavfli muhitda yashayotgan bolalar ham ushbu toifaga mansubdir. Nogironligi bo'lgan, ruhiy yoki jismoniy rivojlanishida nuqsonlari mavjud bolalar, ota-onasi ruhiy kasallik yoki giyohvandlik sababli dispanser hisobida turgan oilalar farzandlari ham alohida himoya va psixologik yordamga muhtoj hisoblanadi.

Bundan tashqari, zo'ravonlik, shafqatsiz munosabat yoki ekspluatatsiyadan jabrlangan bolalar, shuningdek, bunday xavf ostida bo'lgan bolalar eng ko'p e'tibor talab qiladigan guruhlardan biridir. Ular ko'pincha jismoniy, ruhiy va emotsional travmalarni boshdan kechiradi. Bunday bolalarda ishonchsizlik, qo'rquv, muloqotga kirishishdagi qiyinchilik, tajovuzkorlik yoki aksincha, tortinchoqlik kuzatilishi mumkin. Shu sababli ularga o'z vaqtida psixologik yordam ko'rsatish, xavfsiz muhit yaratish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlash muhimdir.

Og'ir hayotiy vaziyatlarda maktab psixologining roli ayniqsa muhim hisoblanadi. Psixolog bolaning ruhiy holatini o'rganadi, muammolarini aniqlaydi, diagnostika va korreksion ishlarni olib boradi, ota-onalar hamda pedagoglarga tavsiyalar beradi. Zarurat tug'ilganda ijtimoiy pedagog, tibbiyot xodimlari va boshqa mutaxassislar bilan hamkorlik qiladi. Psixologik treninglar, individual va guruh maslahatlari, emotsional qo'llab-quvvatlash hamda moslashuv dasturlari orqali bolalarning ruhiy salomatligini tiklashga ko'maklashadi.

Og'ir hayotiy vaziyatga tushib qolgan bolalarni qo'llab-quvvatlash davlat, oila, ta'lim muassasalari va jamiyatning umumiy vazifasi hisoblanadi. Bolaga o'z vaqtida ko'rsatilgan psixologik, pedagogik va ijtimoiy yordam uning salbiy oqibatlarni yengib o'tishiga, o'ziga bo'lgan ishonchini tiklashiga hamda sog'lom va barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, maktab psixologining tizimli faoliyati, ota-onalar bilan samarali hamkorlik va individual yondashuv bolaning kelajakdagi muvaffaqiyatli hayoti uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, og'ir hayotiy vaziyatlarga tushib qolgan oilalar va ularning farzandlarini psixologik qo'llab-quvvatlashda maktab psixologi muhim o'rin tutadi. Erta

diagnostika, individual va guruhiiy psixologik yordam, ota-onalar va pedagoglar bilan samarali hamkorlik, shuningdek, profilaktik tadbirlarni tizimli tashkil etish o'quvchilarning ruhiy salomatligini saqlash va ularning barkamol rivojlanishini ta'minlashning asosiy omillaridan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
2. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent, 2018.
3. Nishonova Z.T. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
4. Shoumarov G'.B. Ijtimoiy psixologiya. – Toshkent, 2019.
5. John Bowlby. Attachment Theory.
6. Urie Bronfenbrenner. Ecological Systems Theory.
7. UNICEF. Child Protection and Family Support.
8. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.